

3. Макар Р.Д., Макар Д.А., Вендзилович Ю.М. Йододефіцитні розлади як проблема здоров'я суспільства // Основи діагностики, профілактики та лікування ендокринних захворювань /За ред. проф. Я. І. Томашевського. – Львів: НТШ, 1999.– С. 165 – 182.

4. Мітохондріальний діабет. Піровиноградний діабет. Цукровий діабет /За ред. проф. Я.І.Томашевського. –Львів: НТШ, 2003. – 168 с.

5. Паньків В.І. Йододефіцитні захворювання: Практ. посібник. – К., 2003. – 72 с.

6. Тлиацинова А.М., Рустембекова С.А. Многокомпонентная система в развитии заболевания щитовидной железы (йод и эндо-экзогенные факторы) //Міжнародний ендокринологічний журнал. № 2 (4), 2006. – С. 71 – 74.

7. Assessment of Iodine Deficiency Disorders and Monitoring their Elimination. – WHO, 2001. – 107 p.

В.М. ТИТОВ

ПСИХОЛОГІЧНА ЛОГІКА ЗДОРОВОЇ ЛЮДИНИ

В статті розглядається розвиток психологічної логіки та можливості її впливу на здоров'я людини.

В статье рассматривается развитие психологической логики и возможности её влияния на здоровье человека.

Development of psychological logics and importance of its influence on the health of a human being are shown in the article.

Коли вживаються вирази “це мислення хворої людини”, “це мислення здорової людини”, то при цьому бачаться певний характер мислення, певна його спрямованість, використання в ньому певних стереотипів та форм. Ці характеристики мислення мають настільки усталені форми, що за ними легко впізнається суб'єкт мислення – здорова чи хвора людина, незалежно від особливостей конкретної особистості, що розмірковує. Отже, є сенс вести мову про відповідну логіку, що властива такому мисленню. Якщо така логіка дійсно існує, то тоді виникає можливість шляхом введення змін до неї перелаштовувати мислення хворої людини на мислення здорової людини, досягаючи таким чином психотерапевтичного ефекту.

Відомо наскільки впливовим на стан здоров'я людини є образ себе, бачення себе здорового, себе хворого чи такого, що одужує. Одним із важливих факторів, що впливають на формування такого образу, є мислення людини, а особливо його логіка. Поняття “логіка” досить широко вживається в нашій мові. Ми говоримо про “логіку фактів”, “жіночу логіку”, “логіку розвитку”, “професійну логіку”, “логіку конфлікту” і т.п. Життєве використання цього терміну інколи набуває значної метафоричності і є досить віддаленим від його наукового розуміння. Проте, і в наукових визначеннях поняття “логіка” нема такої однозначності, яка б обмежувала досить вільні його інтерпретації. З огляду на те, що в понятті максимально концентрується уявлення про предмет, зупинимось докладніше на аналізі поняття “логіка”.

Наведемо деякі сучасні визначення логіки. “Логіка-це наука про структурні ознаки правильності мислення, про форми, закони та норми правильного мислення” (6). “Логіка є наукою про елементарні форми, принципи і методи правильного міркування”(4). “Логіка-це наука, яка досліджує закони і форми мислення”. При цьому автором підкреслюється, що “Основним завданням логіки є аналіз міркувань”(1). “Логіка – це особлива наука, що вивчає мислення”. Автор також додає. “що логіка бере до уваги лише форму, спосіб отримання нового знання”(3). Як видно з наведених визначень зміст поняття “логіка” в них багато в чому співпадає. Спільним для них є те, що логіка займається мисленням. В деяких з них зафіксовано, що вона вивчає не все мислення, а форми мислення. Автори, у яких це положення не ввійшло у визначення, подають його при розгляді основних функцій, завдань логіки як науки. Те ж саме можна сказати і про правильність мислення, яка виступає як невід'ємний атрибут логіки. Узагальнюючи наведені та інші визначення логіки, можна зупинитися на згаданих її ознаках як на основних. Тоді визначення логіки може постати у такому вигляді. Логіка – це наука про форми правильного мислення. Термін “правильне” тут є визначальним. Мисленням і його формами займаються й інші науки – психологія, філософія, а от формами правильного мислення – тільки логіка. Поняття “правильне” потребує розгляду. Якщо під правильністю розуміти істинність, то тоді вона підпадає під предмети, які досліджуються філософією. Але з самого зародження логіки правильність бачилася як відповідність певним

правилам ведення дискусії, діалогу, спору. Спочатку ці правила стосувалися не тільки мислення, але й поведінки. До речі, однокорінне старослов'янське слово "прав" означає – обіт, присяга, правило, закон, договір. Ці значення схилиють до думки, що правильність спочатку більше мала соціально-поведінковий характер, ніж мисленнєвий. Правильним могло бути те, що мало спільні риси з предметом, який прийняли вважати зразком, мірилом, орієнтиром, з чим порівнювали предмет розгляду. З часом до цього почали додаватися ознаки істини, яка мала бути доведена в процесі логічного мислення. Доведення полягало у встановленні відповідності аналізованого матеріалу тому, що було абсолютним, вірність чого не викликала сумнівів.

В історичному становленні логіки, у формуванні її як науки прослідковується постійне намагання відмежуватися від психології. Спроби такого відмежування є зрозумілими з огляду на те, що логічне і психологічне знання спочатку були єдиним знанням в межах філософії. Для того, щоб стати окремими науками, їм треба було продемонструвати свою особливість. Інколи це відбувалося настільки різко, що приводило до втрат у нормальному функціонуванні кожної з них. На наш погляд, зараз є негативні наслідки цього процесу, які потребують компенсації. Вони стосуються і визначення поняття "логіка".

В середині ХХ століття в результаті тривалої дискусії вчені дійшли згоди в тому, що тварини мислять. Якщо допустити, що мислення тварин може регулюватися певними правилами, то тоді треба казати про здатність тварин мислити логічно. Вчені, які займаються експериментальним вивченням психіки дельфінів, повідомляють про те, що цим тваринам доступне виконання найпростіших логічних мислительних операцій. Операції типу "Якщо $A=B$, а $B=C$, то $A=C$ " здійснюються дельфінами успішно. Оцінюючи цей факт, слід зауважити, що дельфіни не є суб'єктами застосування вироблених у них в процесі тренувань, правил мислення до конкретної мислительної ситуації. Тут відсутнє джерело цілеспрямованої зміни процесу мислення. Подібним чином генетична інформація може впливати на процес мислення індивіда, але він при цьому також не виступає суб'єктом даної дії. Вироблені багатократними вправами динамічні стереотипи в мозкові тварини регулюють процес мислення, але вона не є суб'єктом цього процесу, вона не передбачає його, не має такої цілі – організувати своє мислення. Логічне мислення в даному випадку є, але не у тварини, а у тренерів, для яких її психіка виступає предметом їхньої діяльності. Наведений відступ у сферу зоопсихології ми зробили з метою доповнення визначення поняття "логіка". Не всяке правильне мислення людини можна вважати логічним. Індивід може прийти до правильного мислення через корекції, що формувались в результаті багатократних зіткнень з негативними ситуаціями, які фіксувалися в його досвіді і на емоційному рівні регулювали мислення. Таке мислення є предметом психологічного розгляду. Для логічного мислення необхідним є використання соціально вироблених правил мислення, які узагальнювалися, завдяки слову абстрагувалися, представлені в мові і з допомогою мови організують процес мислення. При наявності в психічній діяльності думок, які відбуваються за подібною схемою: "Якщо це так, то... тоді це те-то..., але тоді тут не повинно бути того-то..., а що спільного є між..., отже, виходить що... і т.п.", ми маємо право казати про логічне мислення. В результаті інформаційної взаємодії мисленнєвих змістів з актуалізованими за участі мови логічними конструктами якісь ознаки цих змістів набувають акцентованого прояву, якісь гальмуються, якісь ознаки стають предметом пошуку, тобто, мислення набуває логічного регулювання, набуває рис правильності.

Для того, щоб можна було логічно опрацьовувати певні психічні змісти, необхідно зробити процес мислення об'єктом такої діяльності. Здійснення відсторонення від свого процесу мислення є актом рефлексії, відображення себе з позиції іншої людини. В свою чергу рефлексія, абстрагування, мова характеризують більш складне психічне утворення – свідомість. Отже, без участі свідомості логічне мислення неможливе. З огляду на цю обставину потребує уточнення визначення логіки, яка має вивчати не просто форми правильного мислення, а форми свідомого правильного мислення. Тоді, наведене вище визначення набуває такого вигляду. Логіка – це наука про форми свідомого правильного мислення.

Одразу ж виникає запитання щодо підсвідомих форм логічного мислення. Чи існують вони? Відомо, що в підсвідомій діяльності людина здатна досить точно дотримуватись логічних орієнтирів і отримувати чіткі логічні результати. У зв'язку з тим, що в підсвідомості значна частина елементів діяльності не усвідомлюється, виникає заперечення відносно зробленого уточнення поняття "логіка". Проте, протиріччя, що виникло, не складає кардинальної загрози новому визначенню логіки. В повсякденному житті нам часто доводиться зустрічатися з випадками, коли в результаті багатократних повторень частини дій свідомої діяльності автоматизується, згортається і контроль за їхнім виконанням ведеться поверхово, лише за окремими елементами. Подібна ситуація може

виникати і тоді, коли якісь дії, операції втрачають значення, а тому скорочуються або навіть виключаються. Прикладом може бути ентимема, скорочений силлогізм, в якому опускається одна з частин, що мається на увазі. Такою частиною інколи стає не тільки засновок, але й висновок. Вони опускаються, щоб не загромаджувати мову і мислення малозначимими змістами. Древньоіндійський логік наводив такий силлогізм. Де нема вогню, нема і диму; а в даному місці дим є. Випущений з тексту висновок, що в даному місці є і вогонь не створює перешкоди для розуміння, а лишня фраза знижувала б увагу до тексту. Тут контекстні мовні зв'язки позначають відсутній матеріал, хоча при необхідності детального аналізу він може бути наведений.

Можна констатувати, що неусвідомлюваність певної інформації в підсвідомій мисленнєвій діяльності не означає, що ця інформація не опрацьовувалась свідомістю суб'єкта раніше. Тобто опосередкованість свідомістю логічної інформації відбулася, але зі зміщенням в часі. Тому позначена певним чином раніше усвідомлювана інформація спрацьовує в підсвідомій діяльності як неусвідомлювана, забезпечуючи свій регулюючий ефект в отриманні правильного результату.

Використання в процесі мислення психічних змістів, якими позначаються логічні структурні елементи, є підставою до більш детального розгляду цього процесу. В історії логіки і психології існувало поняття "психологічна логіка." Актуальним воно було в 19-ому столітті, коли виникла потреба подолання недостатнього розрізнення логічного і психологічного, закладеного ще Арістотелем (5). Ця потреба сформувалася в результаті розвитку психології як експериментальної науки і уточнення на цій основі свого предмету в дослідженнях мислення. Процес розведення логіки та психології супроводжувався намаганнями довести яка з цих наук є більш загальною (2). Спираючись на поняття "психологічна логіка" логіку намагалися підпорядкувати психології. Після того як така спроба не принесла очікуваних результатів, це поняття вийшло з активного вжитку психологів.

Якщо відволіктись від контексту боротьби, що відбувалася між психологами і логіками у 19-ому столітті, то зрозуміти, що поняття "психологічна логіка" не може бути видовим у відношенні до логіки не важко. Психологічна логіка перш за все є логікою, а потім вже встановлюється якою – психологічною, тобто, вона є видом логіки, як і філософська логіка. Виходячи з загального визначення логіки, наведеного вище, дамо таке визначення психологічної логіки. Психологічна логіка – це наука про психологічні форми свідомого правильного мислення. Її основним завданням є встановлення закономірностей використання психічних змістів в якості логічних форм мислення.

Необхідність в психологічній логіці є очевидною. Як уже зазначалося, при створенні логіки її правила стосувалися як мислення, так і спілкування. В подальшому розвитку логіки більше уваги приділялося мисленню і його об'єктивації, що йшло від потреби ефективніше впливати на матеріальний світ. Проте, проблеми мови та взаємодії людини з технічними системами вимагали посилення комунікативного аспекту розвитку логіки. Багатозначні, модальні логіки тільки частково вирішували цю проблему. На наш погляд, психологізація логіки може стати зараз найбільш важливим процесом для її оновлення. Більша орієнтація в логіці на суб'єкта (суб'єктивна логіка) дасть можливість відійти від технократичних, одноплосинних схем мислення, які привели до глобального конфлікту людини з природою. Разом з тим, такий підхід зробить ефективнішою взаємодію людини з комп'ютером, про необхідність чого свідчать техногенні аварії.

Психологізація логіки розширює можливості прояву суб'єктивної логіки. Позначення логічних структур словом, образом, емоцією надає логічному процесу більшої гнучкості, здатності до трансформацій логік, до творчості. Після жорстких взаємодій при тоталітарних режимах влади, що великою мірою диктувалося технократичною логікою ХХ століття, люди спонтанно переходять до емоційніших, безпосередніх взаємодій, до образного, інтуїтивного мислення, до його індивідуалізації, на що повинна реагувати і логіка. Разом з тим, логіка має дисциплінувати надлишкові прояви імпульсивності в мисленні, що спостерігаються нині, врівноважити їх необхідністю і вмінням доводити, аргументувати свою думку. Все значиміше сьогодні проявляється потреба в діалогічному мисленні, яке витісняє мислення монологічне. Формування діалогічної логіки, діалогіки є одним із самих перспективних напрямків розвитку психологічної логіки.

Однією з важливих сфер практичного прояву психологічної логіки є її вплив на здоров'я людини. Психіка людини має біосоціальну природу, тому психологічна логіка використовує для регулювання мислення людини як соціальні, так і біологічні коди. Коли мова ведеться про біологічні коди, то, звичайно, їхні форми мають опосередковуватися словом, мовою людини, відрефлексовуватися. Провідна роль в рефлексивних механізмах психологічної логіки належить образу себе (Я). Цей образ є загальним, таким, що підпорядковує в мисленні інші психічні змісти. Як домінуючий образ він задає цілісність функціонування тіла людини. Дезінтегрованість організму

часто стає умовою захворювання. Чіткий та потужний образ себе здатний до подавлення психічних змістів, що представляють хворобливі імпульси і не вписуються в його загальну структуру, і цим не допускати налаштування мислення на хворобливий лад. Такий образ в обґрунтуванні рішень має аксіоматичний, основоположний характер і при формуванні психологічної логіки про нього треба дбати в першу чергу. Потрібних змін в цьому образі можна досягати через референтні групи, через значимих для суб'єкта людей, через психологічне консультування.

Відзначимо, що розвинута психологічна логіка є позитивним фактором для здоров'я людини. Той, хто здатен до логічного осмислення інформації, до погодження її з прийнятими нормами, стійкими регулятивами, відчувається впевнено, стабільно, не боїться майбутнього. Тоді, як необробленість, невизначеність, невпевненість створюють дезорганізуючий вплив на фізіологію організму роблять його не захищеним від зовнішніх негативних впливів. Навіть якщо інформація негативна, то хороший логік виробить в процесі мислення стратегії захисту, боротьби, знаючи, що він зробив все можливе і почуватиме себе впевнено і стійко.

Людина, яка захоплена певною ціллю, стає функціонально стійкою, а образ цілі проявляється в психологічній логіці подібно образу себе. Впливовою в психологічній логіці є емоційна логіка, яка у вигляді відрефлексованого емоційного ряду може відчутним чином регулювати процес мислення як з позитивним так і негативним для здоров'я результатом. Все залежить від конкретики ситуації, зв'язків між змістом і знаком та силою емоцій. Як в емоційному, так і в змістовному плані відбуваються впливи на формування психологічної логіки з боку особистісних і з боку операціональних структур, значимість яких залежить від конкретних умов. Можна сказати, що психологічна логіка виконує роль посередника у взаємодії свідомої та підсвідомої сфер. Від злагодженості у цій взаємодії багато в чому залежить здоров'я людини. Дисгармонійний підбір образів, емоцій, слів, що стають елементами мови у спілкуванні цих сфер можуть сильно порушувати здоров'я індивіда. До речі, "мовою тіла" в цьому діалозі володіє суб'єкт, якого завдяки рефлексивному мисленню та здатністю до гри формує сама особистість.

Чимале значення для здоров'я індивіда мають загальні правила мислення в психологічній логіці, які приводять до змін самої логіки. Це правила творчого та діалогічного мислення. При хворобі, коли треба зламати, переінакшити конкретну логіку, що сприяє утриманню, а то й ускладненню хвороби, вони на найвищому рівні загальності допомагають це зробити. Разом з тим, маючи у складі психологічної логіки ці правила і організовуючи за ними процес мислення, індивід може уникати виникнення логіки хвороби. Підводячи підсумки, зауважимо, що розвиток психологічної логіки формує значний потенціал забезпечення здорового життя людини. Методологічні та практичні розробки в галузі психологічної логіки можуть стати значимими засобами у збереженні здоров'я людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладунський В.Н. Логіка. Навчальний посібник. – 2-е вид. – Львів: Афіша, 2004.- 359 с.
2. Гуссерль Э. Логические исследования: Прологомены к чистой логике. Перепечатка с изд. 1909 г. – К.: Вентури, 1995. – 256 с.
3. Конверський А.С. Логіка (традиційна та сучасна): Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 535 с.
4. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За заг. редакцією проф. В.Д.Титова. – Х.: Право, 2005.- 208 с.
5. Мышление: процесс, деятельность, общение/ Отв. ред. А.В.Брушлинский. – М.: Наука, 1982. – 288 с.
6. Сумарокова Л.М. Основи логіки: Навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. й доп. – Одеса: Юридична література, 2003. – 240 с.

Т. Г. ТЮРІНА, М. Б. СВТУХ СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ФЕНОМЕНА ДУХОВНОСТІ: СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ

У статті розглядаються структурні елементи змісту поняття «духовність» з погляду сучасної науки.

В статье рассматриваются составные компоненты понятия «духовность» с позиций современной науки.